

VPLYV MODALITY HLAVNEJ VETY NA CHARAKTER VEDLAJSEJ VETY

Otázkam modalily jednoduchej vety sa v slovanskej i vo svetovej lingvistike venuje veľa pozornosti, stoja v popredí záujmu. Oproti tomu otázky modalily v súvetí, otázky súhry modalily viet v súvetí ostávajú v úzadí. Z nich ešte viac púta pozornosť modalita v priraďovacom súvetí, ktoré aj z tohto hľadiska sa ukazuje ako voľnejší celok než podrad'ovacie súvetie. Podrad'ovacie súvetie, kde súhra hlavnej a vedľajšej vety prináša i v oblasti modalily viacej zmien, sú takmer nedotknuté. Pripomenul to aj V. Skalička, keď vysvetľoval, aká je obmedzená modalita vedľajších viet. Chcel by som v tomto smere pokračovať a dotknúť sa modálnosti hlavnej vety a jej syntaktických dôsledkov v podradenej vete.

Pri opisovaní podrad'ovacieho súvetia sa v gramatikách obyčajne uvádzajú príklady, v ktorých je hlavná veta oznamovacia, a tak potom vychádzajú „klasické“ druhy školských podrad'ovacích súvetí. Že by hlavná veta mala inú modalitu ako oznamovaciú, na to sa nemyslí, lebo príklady do gramatík sa vyberajú z písanej (tlačenej) reči. Keď však pozorujeme hovorenú reč, zisťujeme, že značné percento hlavných viet má aj inú modalitu ako oznamovaciú, napr. hlavné vety sú rozkazovacie, želacie, opytovacie. V takýchto prípadoch medzi hlavnou (nadradenou) a vedľajšou (podradenou) vetou vznikajú iné vťahy, lebo sa tu forma križi s obsahom. Môžeme to pozorovať v súvetiach s rozkazovacou a želacou hlavnou vetou, napr. v súvetí, ktoré použil M. Grepl:

(1) Bodaj by vás, vy mládenci, čerti vzali, keď ste vy ma na ten tanec nepozvali.

alebo v prísloví:

(2) Keď si sa dal na vojnu, bojuj!

rovnako aj v súvetiach s hlavnou vetou opytovacou (pravou i rečníckou otázkou), napr.:

(3) Čo jej vezmú, keď nemá nič?!

(4) Ako ho môžem rada mať, keď pije!

Ani v jednom z týchto súvetí vedľajšia veta so spojkou *keď* nemá časový ani kondicionálny význam, ktorý by sme čakali, keby hlavná veta bola oznamovacia.

Významový posun spôsobený neoznamovacou modalitou hlavnej vety zreteľne ukázu spojky, ktoré sa dajú dosadiť namiesto spojky *keď*, napr.

(1) Bodaj by vás, vy mládenci, čerti vzali,

keď ste vy ma na ten tanec nepozvali.

(1a) že ste vy ma na ten tanec nepozvali.

(1b) pretože ste vy ma na ten tanec nepozvali.

Z týchto spojok najmä spojka *pretože* explicitne vyjadruje príčinu. Podobne aj v (2) súvetí sa dá namiesto spojky *keď* dosadiť explicitná príčinná spojka:

- (2) Keď si sa dal na vojnu, bojuj!
- (2a) Keďže si sa dal na vojnu, bojuj!

Rovnako aj po opytovacej hlavnej vete vedľajšia veta mení svoj charakter. Tak napr. súvetie (4):

(4) Ako ho môžem rada mať, keď pije!
má význam:

- (4a) Nemôžem ho rada mať, lebo pije.
- (4b) Nemôžem ho rada mať, pretože pije.

kde sa syntaktické vyjadrenie zhoduje s logickým príčinným (kauzálnym) vzťahom a vyjadruje sa explicitnými kauzálnymi spojkami. Tak isto sa dá transformovať i súvetie (3):

- (3) Čo jej vezmú, keď nič nemá?!
- (3a) Nič jej nevezmú, lebo nič nemá.
- (3b) Nič jej nevezmú, pretože nič nemá.

Takto sa po neoznamovacej hlavnej vete mení vedľajšia veta aj na inú ako kauzálnu vetu, napr.

- (5) Prečo tam chodíš, keď ti to mať zakazuje?
- (5a) Prečo tam chodíš napriek tomu, že ti to mať zakazuje?
- (5b) Chodíš tam napriek tomu, že ti to mať zakazuje.
- (5c) Chodíš tam, hoci ti to mať zakazuje.

V tomto prípade sa vedľajšia veta mení na koncesívnu, ako ukazuje explicitná koncesívna spojka *hoci* v (5c) a zložený spojkový výraz *napriek tomu*, že v (5a) a v (5b).

Podobné posuny vyvoláva neoznamovacia modalita hlavnej vety aj v podradovacích súvetiach s inými spojkami. Príklady na ne zo slovenskej literatúry excerpujeme už dlhší čas v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV.

Nazdávame sa, že táto otázka slovanskej syntaxe ostala zatiaľ takmer nedotknutá. A nie je to jednotlivosť, ale široká oblasť, ktorá čaká na prebádanie vo všetkých slovanských jazykoch. Doktoré i knižné monografie o slovanskom súvetí si túto otázku ani nepoložili.

L'influence de la modalité de la proposition principale sur le caractère de la proposition subordonnée

On prête peu d'attention à l'influence de la modalité de la proposition principale sur le caractère de la proposition subordonnée dans la phrase. Les phrases que l'on analyse sont habituellement les phrases de la langue écrite, dans lesquelles la proposition principale est la proposition énonciative. À part des propositions principales énonciatives on ne prend pas en considération d'autres propositions principales comme par exemple les propositions impératives ou interrogatives. Mais se sont surtout ces propositions impératives et interrogatives, qui changent le caractère de la proposition subordonnée. Les phrases slovaques avec la conjonction principale temporelle et conditionnelle *keď* (quand) donnent un bon exemple pour montrer le changement de la phrase, car après la proposition principale impérative ou interrogative la proposition subordonnée prend le caractère des propositions causales ou concessives.